

BELGESEL (BİLGİLENDİRİCİ) ÇEVİRİDE¹ KALİTE FAKTÖRLERİ²

Hanımnur MERCAN*

Öz

Çeviri modellerini ve kalite sistemlerini birleştirme zorluklarının bilinciyle, bu makalede söz konusu alanda yer alan ilgili gelişmelere genel bir bakış sunulmaktadır. Çevirinin pragmatik çağrışımlarını ve faaliyetini erek kullanıcıya odaklayan bir belgesel (bilgilendirici) çeviri yaklaşımı olan Kalite Paradigmasının metodolojik yönlerine özellikle vurgu yapılmaktadır.

Anahtar kelimeler: *Kalite Sistemleri, Çeviri Modelleri, Pragmatik, Kalite Paradigması, Belgesel (Bilgilendirici) Çeviri*

Geliş Tarihi: 04.06.2022

Kabul Tarihi: 24.06.2022

¹ Ç.N.: Christiana Nord, çeviri metinlerini ‘Documentary and Instrumental Translation’ şeklinde ikiye ayırmıştır ve bu makale ilki üzerine yazılmıştır. Söz konusu kavram ise referansı verilen makalede ‘‘Belgesel (Bilgilendirici) Çeviri’’ olarak Türkçeye aktarılmıştır. (bkz. Topal, A., R. (2010). *Çeviri Kuramlarında İşlevsel Yaklaşımlar*. (Yüksek Lisans Tezi, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.)

<https://acikerisim.sakarya.edu.tr/bitstream/handle/20.500.12619/93061/T04817.pdf?sequence=1> adresinden edinilmiştir.

² Pinto, M. (2001). Quality Factors in Documentary Translation. *Meta: Journal des traducteurs*. 46. 10.7202/003840ar. Makalenin telif hakları, gerekli kuruluşlardan ve yazardan alınmıştır.

* Lisans Öğrencisi. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, e-posta: hanimnur.mercan@ogr.dpu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1652-8948.

Abstract

Well aware of the difficulties involved in integrating translating models and quality systems, we offer an overview of relevant developments in the field. Particular emphasis is placed on the pragmatic connotations of translation and on the methodological aspects of the Quality Paradigm, an approach to documentary translation that focuses activity on the target user.

Keywords: *Quality Systems, Translating Models, Pragmatic, Quality Paradigm, Documentary Translation*

1. İşlevsel Bir Açından Çeviriye Bakış

Bilimsel bir faaliyet olarak Çeviri³ kavramı, paradigmalardan ve modellerin birleşiminde ortaya çıkan bir gerçektir. Bir zamanlar orijinal bir dilbilimsel modelin işgal ettiği ortak payda, şimdi ise metin ve durum açısından daha karmaşık bir hâle gelmiştir. Böylece söz konusu ortak payda pragmatik nitelikteki yaklaşımlarla ele alınmaktadır. Bu modellerin önemli katkısı, çeviriyi metnin yeniden üretiminden, metin üretimine dönüştürüp odak noktasını da bu doğrultuda değiştirmiş olmalarıdır (Schaffner 1998: 1). Çeviri sürecinin ürünü, erek kitlenin belirli beklenti ve ihtiyaçlarına bağlı olarak artık kaynak metinden tek anlamlı olarak çıkarılamaz. Bir metnin işlevi, onun belirli bir bağlam veya durumda kullanımı veya uygulamasıdır. İşlevselcilik, bu bağlam dışında kesinlikle doğru bir çeviri olmadığını ileri sürer ve geleneksel olan dilbilimsel eşdeğerlik kavramını geçersiz kılar; bu durumda işlevsel eşdeğerlikten söz etmek daha uygundur. Bu yüzden, normlar ve ilkelerden ziyade çeviri stratejileri ve karar verme açısından düşünmek öğrenilmelidir. Metinbirim, en yakın bağlam, üst bağlam, kaynak metnin işlevi ve erek metnin kendine özgü kültürel işlevi arasındaki bağlantılar veya ilişkiler her zaman dikkate alınmalıdır. Bu bakış açısı, çeviri faaliyetinde hem çevirmen hem de erek kitle üzerinde çok fazla etki sağlayacağı için her ikisi de bu bakış açısından yararlanacaktır.

İşlevselci bir bakış açısıyla, çevirinin verilen iş kapsamında tanımlanan amaçları, klasik dilsel eşdeğerlik kavramına karşıt bir kavram olan iletişimsel kabul edilebilirliğin maksimum seviyesine ulaşmak için kullanılacak yöntemi belirleyecektir. Bu tür olası amaçların sınırlandırılması çevirmenin kendi sorumluluğundadır.

³ Ç.N.: Kaynak metinde bazı kelimeler özellikle büyük harfle başlamaktadır. Çeviri makalede de yazarın bu seçimlerine bağlı kalınmıştır.

İşlevsel çevirinin gelişimi, bir dizi değişkene bağlı olan karmaşık bir süreçtir. En önemlileri ise, amaçlar, nesnelere, bağlamlar, özneler ve stratejilerdir.

1.1. Amaçlar

Erek metnin işlevi, doğrudan ve temel olarak okuyucularının beklenti ve ihtiyaçlarına bağlıdır. Çevirinin amaçlarını asıl belirleyen onlardır. Bu nedenle, iletişimsel durumu -en azından- aşağıdaki hususları tanımlayarak açıklamalıyız:

- 1) metnin işlevi
- 2) kullanıcı profili
- 3) erek bağlamın zaman-mekân sınırlamaları ve
- 4) belgenin iletim türü.

1.2. Nesnelere

Metin, insan türünün bilgi-iletişim ihtiyaçlarına cevap verme kapasitesi nedeniyle çeviri süreçlerinde zorunlu bir çıkış noktasıdır. Kişilerarası iletişim, tercihen karmaşık metinbirimler aracılığıyla gerçekleşir ve bunlarla ilişkili kavramlar, büyük ölçüde onların çalışmaları için benimsenen bakış açısına bağlıdır.

1.3. Bağlamlar

Belli bir bağlam dışında yapılan hiçbir çeviri doğru değildir. Herhangi bir içerik analizi— ki çeviri süreçleri tam olarak budur— durumsal bağlamlara (kaynak ve erek) bağlı olarak yapılmalı ve içerik, belgelere ait özelliklerin öncül bir işlevi olmadığından bu tarz bağlamlar açısından gereklendirilmelidir. Anlam (anlaşılan her ne ise), bir metin ile durumun ürünü olup iletişimsel olduğu kadar pragmatik ve psikolojik açıdan çok yönlü bir olgudur. İçeriğin (düzanlam) anlama dönüşümü, metni bir bağlama (duruma) dâhil etmeyi gerektirir. Çevirmenin iki dil ve iki kültür arasında aracı olarak karşılaştığı önemli bir mesele, bu bağlamların tam olarak hangi bölümünün yeniden şekillendirilmesi gerektiğini bilmek, gereksizlikten kaçınmak ve/veya Erek Metnin doğru yorumlanması için gerekli olan örtülü bilgileri detaylandırmaktır.

1.4. Stratejiler

Bilginin İşlenmesi Olarak Çeviri. Çeviride yer alan süreçlerin amacı, kaynak dildeki bir metnin, erek dilde anlama bağlı ve pragmatik olarak eşdeğer bir mesajla değiştirilmesidir. Çevirmenin varoluşu tam burada devreye girmektedir. Çevirmen, sadece çeviri konusu için belgeleri toplamak, filtrelemek ve analiz etmekle kalmamalı, aynı zamanda kaynak metne, tek başına çeviri sürecine ve erek metnin detaylandırılmasına iyi hâkim olduğunu gösteren teknik bir rol de oynamalıdır. Bu anlamda çeviri, metinsel çözümleme ve pragmatik analizin özellikle baskın olduğu bir içerik çözümlemesi işlemi olarak

değerlendirilmektedir. Bu fikir, çalışmanın nesnesi olarak geleneksel içerik kavramlarının ötesine geçmektedir; gerçekten de insan iletişimine, yeni iletişim araçlarına ve bunların bilgi aktarımında oynadıkları role ilişkin belirgin bir farkındalık hakkında daha yeni sembolik olgu kavramlarıyla yakından bağlantılıdır (Krippendorff 1990: 10). Sosyal senaryoda ortaya çıkan değişiklikler, tüm kanalları, bilgi akışının kısıtlamalarını, toplum içindeki iletişimsel süreçlerin işlevlerini ve etkilerini dikkate alan yapısal bir içerik tanımı gerektirmektedir.

Sorun, bir yandan karmaşık metinsel mekanizmayı ve diğer yandan belirli bir belge yolculuğunun başlangıç noktası olarak içerik kavramını çevreleyen birçok gizemin yol açtığı aşırı zorluktan kaynaklanmaktadır (Pinto 1994: 113). Bu, diğer unsurlar ile birlikte konuşmacıların ve dinleyicilerin gerçeğe yönelik tutumlarına bağlı olan çok yönlü bir olgudur. Bu nedenle, metinlerin somut, betimleyici ve içsel özelliğinin yanında, göndericinin iletişimsel niyetleriyle çok yakından ilişkili olan etkileşimli (pragmatik, anlatımsal) özellikleri de hesaba katılmalıdır. Aslında, açıklayıcı içerik, metnin “içsel bir niteliği” değildir (Hjørland 1992: 181). Bu daha çok gönderen bağlam ve her şeyden önce alıcı bağlam tarafından belirlenen bir niteliktir.

Çevirmen dinamik olmalı ve bu nedenle kendisine verilen görevi yerine getirirken orijinal belgenin okunması, anlaşılması, çeviri metnin yorumlanması ve üretilmesi gibi stratejilerden yararlanmalıdır. Bir metnin okunabilirliği, esas olarak okuyucunun metinle etkileşim içinde yaptığı çıkarımlara dayanan bir süreç olan anlama temel amacı ile bilişsel ve üst-bilişsel stratejilerin dengeli bir uygulaması anlamına gelmektedir. Bu çıkarımlar, okuyucunun metni oluşturan çeşitli unsurlar arasında bağlantılar kurmasına ek olarak açık ve örtülü bilgileri önceki bilgilerle bütünleştirmesine olanak tanımaktadır.

Bilgi anlaşıldıktan sonra ise metin yorumlanmalıdır; yani metne yeterli bir anlam atfedilmelidir. Bu yorumlamanın başarısı, farklı yetkinliklere sahip (iletişim ve yorumlama) iki kişiyi içeren üretim ve yorumlama süreçleri arasındaki uyuma bağlıdır.

2. Kalite Paradigması

Kalite kavramının ilk anlayışları, belirli özelliklerin yerine getirilmesine odaklanmıştır; ancak bu anlayış yerini temel ilke olarak kullanıcı memnuniyetini sağlamak için bireysel ihtiyaçlara uygunluk felsefesine bırakmıştır.

Kalite Yönetimi sistemleri, kullanıcıların, personelin, işletme yöneticilerinin ve genel olarak toplumun tam memnuniyetini sağlamayı amaçlamaktadır. Bir ürünün fikir aşamasından üretimindeki kaliteye, kalite kontrol süreçlerine ve ürüne eşlik eden hizmetteki kaliteye kadar, kalite kavramı her düzeyde kalite olarak anlaşılmaktadır. Bu kalite yönetim sistemleri, müşterilerin algılarıyla tanımlandığı şekliyle kaliteyi gözetmektedir (Rowley 1996: 17). Personel katılımı, her şeyden önce gelen sürekli iyileştirme hedefinin ve hatasız çeviri süreçleri hedefinin teşvik edilmesiyle artırılmaktadır.

Kaliteye yönelik bu küresel yaklaşıma dayalı olarak, Avrupa Modeli EFQM (Avrupa Kalite Yönetimi Vakfı), “Kalite kültürü”nü tanıtmayı, geliştirmeyi ve kontrol etmeyi misyon edinen her kuruluş için faydalıdır. Aslında mesaj, Mükemmelliğin veya genelleştirilmiş maksimum memnuniyet durumunun dokuz ayrılmaz faktöre bağlı olduğudur. Bunlardan beşi Kalite araçlarını oluşturur, diğer dördü ise bir Kalite politikasının benimsenmesinin sonuçlarıdır. Çeviri Hizmetlerinde Mükemmellik, herhangi bir girişimin planlama aşamasında, bahsedilen temel unsurların gerekli birleşiminin sonucudur. Genel Performans, burada açıklanan planlama, öz değerlendirme veya karşılaştırma kriterlerine uygun olarak, her bir kritere atanan toplam puanla sayısal olarak ifade edilecektir. Bu kavramsal diyagram son derece önemlidir: Kalite olgusuna dâhil olan değişkenlerin çok kesin bir tanımını sağlarken aynı zamanda bu birbiriyle ilişkili faaliyet ve kavramların her birine bir yüzdelerlik değer verir. Böylece bir bütün olarak hizmette göreceli ağırlık kazanırlar. Toplam Kalitenin bütünsel doğası, hepsinin gerekli koşullar olduğu anlamına gelmektedir.

2.1. Müşteri Memnuniyeti

Artan rekabet ve ekonomi alanında farklı sektörlerinin küreselleşmesi karşısında Avrupa Birliği, “Avrupa Müşteri Memnuniyeti Endeksi”ni geliştirmek için çalışmaktadır. Bu Endeks, üye ülkeler arasında karar verme ve strateji planlaması için temel bir araç teşkil edecektir. İsveç (1989’dan beri), Almanya (1992) ve ABD’de (1994) yürütülen benzer projelerde mükemmel sonuçlar görülmüştür. Gerçekten de, Avrupa Birliği ülkeleri (İspanya dâhil), Müşteri Memnuniyeti Endeksini tanıtmak için Pilot Projede – EURIX Programında – yer almaktadır.

Çeviri hizmetlerinde kaliteyi ölçmenin aracı olarak kabul edilen müşteri memnuniyeti ile birlikte Niceliksel özellikleri belirlememiz gerekir: gecikmeler, zamanlama, bir sorunu çözmek için gereken ziyaret sayısı, son tarihler; Niteliksel özellikler: uygun atmosfer, nezaket, samimiyet, güven, hizmet garantileri; Hizmet özellikleri: hizmetin talebinden sonuçlandırılmasına kadar geçen süre, beklenmedik olaylar karşısında sergilenen tutum, hizmete müdahale eden kişiler, tamamlayıcı unsurlar, konaklama şikayetleri, çeviri hizmeti sağlayıcısı-uzman-müşteri iletişimi, ilgili kişilerin yetkinliği, hizmetin güvenilirliği ve karşılıklı elde edilen memnuniyet.

Ancak, müşteri memnuniyetini ölçmek için şimdiye kadar yapılan çok sayıda çalışma hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu durumun bir ölçüde de sebebi, memnuniyet ölçme araçlarının gelişim için harekete geçme yolunu yeteri kadar göstermemesidir. Ayrıca, memnuniyetin “ince” yönlerini veya memnuniyet ile talep arasındaki ilişkiyi ölçmek çok zordur (Brophy 1995: 77). Her hâlükârda, müşteri/kullanıcı teriminin daha kapsayıcı bir anlamda yeniden ele alınmasının, Kalite Yönetiminin bu amaçlarına ulaşmasını sağlayacağı kabul edilmelidir.

2.2. Personel Memnuniyeti

Her ne kadar Kalite Yönetimi geleneksel olarak müşteri/kullanıcı üzerinde yoğunlaşmış olsa da, önerilen Avrupa Modeli, bu kavramı kuruluşuna ve faaliyetlerine ilgi duyan tüm kişileri kapsayacak şekilde açıklamaktadır.

Yine, bir Çeviri İşletmesinde çalışan kişiler (personel) de kullanıcıdır ve bu nedenle Kalite üretim hattının ayrılmaz bir parçasını oluştururlar. Au moment où l'emphase est mise sur les nouvelles technologies de l'information, il peut être tentant de n'évaluer les services d'information qu'en termes de performance des moyens techniques offerts aux usagers. Pourtant, la qualité dépend également de la façon les les 's accomplissent tâches. (Bouthillier 1993: 31). [Yeni bilgi teknolojilerinin üzerinde durulduğunda bilgi hizmetlerini yalnızca kullanıcılara sunulan teknik araçların performansı açısından değerlendirmek cazip gelebilir. Ancak, kalite aynı zamanda kişilerin görevlerini nasıl icra ettiğine de bağlıdır.]

2.3. Liderlik

Liderlik kavramı bizi, Çeviri Hizmetini Kalite Yönetimi ilkeleri çerçevesinde yönetmekten sorumlu kişi veya gruba yönlendirir. Lider (kişi veya ekip) bu kültüre ilham vermeli, onu desteklemeli ve geliştirmelidir. Ayrıca amaçlara ve amaçların belirlenmesine yönelik kuralcı çerçeve ve kontrol unsuru olarak Çeviri Hizmetinin Yönetmeliklerini üstlenecek ve/veya ayrıntılı olarak ele alacaktır. Liderlik, sürekli Kalite geliştirme arayışında tüm temel Hizmet kriterlerinin birleşimini kolaylaştıracak, uygun kaynakları ve yardımı sağlamaktan sorumlu olacaktır. Liderler, müşterilerin, sağlayıcıların ve diğer dış kuruluşların görüşlerini dikkate alarak yeniliği teşvik edeceklerdir (Austiiin, Peters 1986: 63).

2.4. Personel Yönetimi

Çeviri İşletmesi, sürekli gelişim adına personelinin potansiyelini tamamen artırmalıdır. Bu anlamda insan kaynaklarının iyi planlanmış bir şekilde sağlanması, personele uygun tanınırlık sağlanması, yetki verilmesi ve kapasitelerinin eğitim yoluyla sürekli olarak geliştirilmesi önem taşımaktadır. Personel, genel hedefler üzerinde anlaşmaya varmalı ve kendi performansını düzenli olarak gözden geçirmelidir. Sürekli iyileştirme sürecine tam katılımları, kuruluşla etkili iletişimi sürdürmeleri anlamına gelmektedir.

Personelin yeterli eğitimi, "bilgi birikimi" veya yeterlilikten çok daha fazlasını ifade etmekte ve kişisel başarıda mükemmelliği sağlamaktadır: Tutum, motivasyon, davranış, algılar ve insan ilişkileri birincil hususlardır. Özerklik, sorumluluk ve bağlılık kişiler arasında sürdürüldüğünde, personel daha yüksek düzeyde bireysel ve ortaklaşa mükemmellik elde etmek için farklı iş pozisyonları aracılığıyla potansiyelini daha kolay artıracaktır.

Yeterli hazırlık düzeylerinin oluşturulması, görevlerin ve sorumlulukların uygun şekilde atanması, kuruluşun küresel politikası ve standartlarına uygun olarak tamamlayıcı eğitim programlarının geliştirilmesi için açıkça tanımlanmış bir Personel Politikası gereklidir. Bununla birlikte personel değişiklikleri, maaş artışları ve üst düzey eğitim programları planlanacaktır. Hizmet Kalitesi de bir çıktı meselesi olduğu için, gerçekleştirilmesi, performans üzerindeki etkisi gözlemlenebilecek ve objektif olarak ölçülebilecek bir dizi faaliyet atanarak personel performansı düzenli olarak analiz edilecektir.

Sürecin bir bütün olarak herhangi bir noktasında kullanıcı memnuniyetinin, ancak ilgili tüm farklı faktörler arasında uyumlu bir etkileşim söz konusu olduğunda garanti edilebileceğinin bilinciyle, çeviri hizmetleri yöneticileri olarak insan kaynakları bizim ilgi odağımız olmalıdır.

Kaliteli hizmet sunma konusunda kararlıysak genel olarak toplumun yararına ortak hedeflere ulaşmaya yönelik demokratik bir bakış açısına uygun olarak, kullanıcılar tarafından tutulan kalite beklentilerinden ders almamız gerekmektedir. Buradaki fikir, kaynakları mümkün olduğu kadar en iyi şekilde kullanmak için sunulacak hizmetleri -vaktinden önce- müzakere etmektir. Bu sayede çeviri hizmetleri önceden belirlenen kullanıcı kitlesi ile uyumlu bir şekilde “isteyerek” sunulmaktadır. Ancak tartışılmaz gerçek şu ki, süreçler, ürünler ve çeviri hizmetleri hiçbir zaman söz birliği ile makul bir şekilde tanımlanmamıştır. Bu durum ise, etkin uygulanması için düzenleme, hassasiyet, ölçme ve değerlendirme koşullarının vazgeçilmez olduğu Kalite Paradigması ile zıt düşmektedir. Bu tür merkezlerin izlediği politikanın tanımı için temel dayanaklardan bahsedilecektir. Bir Çeviri İşletmesinde Kalite Sisteminin kurulmasının bize gerekli kıldığı durumlar şunlardır:

- Kaynak, erek ve durumsal açıklıkları sınırlandırmak.
- Nesneleri belirlemek (metin türleri).
- Özneleri belirlemek: Aktif (çevirmen) ve Pasif (kullanıcı).

“Kullanıcının sesini” dinlemek, onun isteklerini öğrenmenin ilk adımı ve memnuniyeti ölçmenin son yoludur. Kullanıcı “dilekleri” hiyerarşik bir şema içerisinde, farklı kategorilerde düzenlenmeye uygun geniş bir kavramdır. Bu “dilekleri” öğrenmek, onların teknik çeviri diline aktarılması için bir ön koşuldur:

- Metin işlevlerinin oluşturulması
- (Resmi) Ön Koşulların ve (işlevsel) Eylemlerin Belirlenmesi.

3. Çevirmenin Hizmetine Dâhil olan Dokümantasyon

Belge akışı, hem genel hem de yerel düzeyde analiz sistemlerinin kullanılmasıyla uygun bir şekilde sağlanmakta ve sürekli artış göstermektedir. Bu durumda çevirmen, daha kısa sürede daha fazla

bilgiye erişim sağlamaktadır. Sonuç olarak, çevirmenin etkinlik seviyeleri kayda değer ölçüde daha yüksektir.

Çevirmen, kaynak metni temsil eden yeni bir belgenin yazarı olarak çeviri sürecinin anahtarıdır ve -en önemlisi- alıcı bağlamında belirli bir işlevi yerine getirmesi kaçınılmazdır. Çevirinin erek kitlesini ve amacını bilmesi gereken çevirmenin ilgi ve bilgisi bahsi geçen bağlamı belirleyecektir. Ancak, bu profesyoneller tarafından yürütülen çalışmaların doğru bir şekilde değerlendirilmemesi, bizi mesleki faaliyetlerinin prestijini canlandırmaya ve bu prestiji birinci derecenin entelektüel bir çabası olarak görmeye itmektedir (Ortega y Gasset 1958: 451). İşlevselcilik, süreçlerin gerçek kahramanı olarak çevirmene odaklanmasıyla bu anlamda güçlü bir katkı sağlamakla birlikte bu yönelim çevirmene daha fazla özgürlük ve aynı şekilde daha fazla sorumluluk vermektedir.

Orijinal belge, bilgi analisti olarak çevirmenin halihazırda yapıları veya “çerçeveleri” aracılığıyla anlam kazanmaktadır. Bu referans çerçeveleri, çevirmenin hafızasında kendisine, diğer kişilere veya olaylara ilişkin tüm bilgi, inanç ve duygularını, epizodik, anlamsal veya duyuşsal ifadelerle kapsayan karmaşık anlamsal ağlar biçimini almaktadır. Ancak çerçeve, metnin işlenmesi için yeterli olmayacaktır ve bu durumda çevirmen bir noktaya kadar sürecin vazgeçilmez yardımcıları olarak organizasyon ve belgesel tekniklere başvurmak zorunda kalacaktır. Çevirmenin dilsel, bilişsel, bilimsel ve işlevsel edinci, belgesel becerilerle tamamlanmalıdır.

Analizimizin bu noktasında, özellikle belgesel hizmetlerin talepkâr bir kullanıcısı olmasına rağmen çevirmenin doğasında var olan belirgin bir çelişki ele alınmalıdır (Williams 1996: 276). Çevirmen belgesel materyali nasıl düzgün bir şekilde toplayacağını bilmemektedir. Bu durumda ise profesyonellerin maruz kaldıkları çok sayıda görev göz önüne alındığında belgesel araçların desteğinin önem arz ettiğini söylemeye gerek yoktur. Çevirmenin belge edinci, görevinin üç boyutunda ortaya çıkar: kullanıcı olarak, işlemci olarak ve belgelerin üreticisi olarak.

3.1. Belgelerin Kullanıcısı Olarak Çevirmen

Konusu, çevrilecek metnin konusuna benzer olan belgeleri ilgili her iki dilde incelemek, diğer bir deyişle koştur metinleri incelemek, çevirmeni atan metne hazırlar (Maillot 1997: 231). Dolayısıyla belge arama ve bulma sürecinin bu aşaması, çeviri sürecini ve ürününü kayda değer ölçüde iyi bir hâle getirecektir. Ayrıca bu, gereksiz veya eski bilgi kaynaklarını ayırt ederek ideal bilgiyi seçme durumudur. Kaynakların seçimi, ekonomik hususlara, materyalin doğasına, yayınların kaynağına ve kullanıcıların tematik ilgilerine bağlı olacaktır. Bilgi toplamanın bu aşamasında, kaynak metnin bir bağlam sağlayacak diğer belgelerle desteklenmesi gerekebilmektedir. Bu durumda, geleneksel ve bilgisayar tabanlı iki arama-geri getirme modeli arasındaki farklardan bağımsız olarak, dokümantasyon uzmanının belge danışmanı olarak rolü özel bir önem kazanmaktadır.

Çevirmenin hizmeti dâhilindeki belgesel ürün yelpazesi, orijinal ve ikincil belgelerden (kataloglar, dizinler, özetler, veri tabanları ve daha fazlası) ansiklopediler, sözlükler ve belli alanlara ait kelime listeleri gibi üçüncül belgelere kadar her şeyi içermektedir. Kaynak ve erek bağlamının yanı sıra kültürlerde de sayıları iki katına çıkan tüm bu araçlar, çevirmenler için vazgeçilmez bir hâl almıştır. Ancak bu desteğin verimli olması için sistemli olması da gerekir. Önerdiğimiz belgesel aracın hem kaynak hem de erek dil ve kültürlerde kullanılması gerekirken sadece metnin semasiyolojik aşamasında değil, aynı zamanda bu kavrama unsurlarına en uygun terimlerin atanmasındaki onomasiyolojik aşamada geliştirilmelidir.

Referanslar: Koşut metinler açıkçası, az tahmin edilen ve yeterince kullanılmayan bir kaynaktır. Bununla birlikte, bu bibliyografik referanslar sözlüklerden daha ayrıntılı ve daha uygun bilgiler vermektedir ve asla göz ardı edilmemelidir.

Terminolojiler: Terminolojiler de her şeyden önce, yalnızca teknik terimlerin anlaşılması ve kullanılması yoluyla erişilebilen uzmanlık alanı belgeleri söz konusu olduğunda önemlidir. Çeviri faaliyetinin koşulları, özellikle zaman kısıtlamaları, çevirmenin bir uzmanlık alanı metninde çağrışım yapan tüm kavramlar hakkında tam bir bilgi birikimine sahip olmasına izin vermez. Çevirmene dayatılan iki dilli ve tek dilli sözlüklere, ansiklopedilere ve eş anlamlılar sözlüklerine metin girişi ve çıkışı, metin üstü araçlara çok uygundur. Bilgisayarlı üstün metin veya çoklu ortam çevirmenlerin performansını yalnızca niteliksel anlamda (çeviri kalitesi) değil, niceliksel açıdan da (görevleri tamamlamak için gereken daha kısa süreler) artırabilir.

Ansiklopediler: Kavrama düzeyinin tüm çevirilerin ve özellikle de uzmanlık alanı metinlerinde önemli bir rol üstlendiğini varsayarsak ansiklopedilerin çevirmenler arasındaki büyük önemini altını çizmeliyiz. Bunun iki nedeni vardır: Birincisi, ansiklopediler çok iyi düzenlenmiş ve yapılandırılmış bir şekilde muazzam miktarda bilgi sunar ve okuyucunun zevklerine göre, kendi ihtiyaçlarına uygun olarak sunulan veri denizlerine yelken açabilecek bir potansiyele sahiptir. Ayrıca, yalnızca kavramlar söz konusu olduğunda değil, aynı zamanda bu kavramlar arasındaki ilişkiler açısından da belli bir kavrama düzeyine ulaşıldığı için ansiklopediyi yüksek öncelikli belgesel araç olarak görmeye devam etmeliyiz. Ansiklopediler, süreçleri, olguları ve mekanizmaları açıklamakla birlikte bir bakıma onları, doğal ve gerçek bağlamlarını betimleyerek ortaya koyarlar. Bu, tek dilli tematik sözlüklerin yapamayacağı bir şey olan üstün ilişkilerin kurulmasını kolaylaştırır. Ansiklopedi, bazı uzmanların bahsettikleri özerk bilgi sistemini elde etmede diğer herhangi bir belgesel araçtan daha fazla katkıda bulunmaktadır. Kavramların ve ilişkilerinin yapılandırılmış bir bütün hâlinde birleşmesi, kendiliğinden çeviri sürecine güvenilir bir şekilde devam etmek için yeterli olacak bir kavrama durumu sağlar.

Sözlükler: Tüm basılı sözlükler, onları ilk ve en acil yardım hâline getiren bazı büyük avantajlara rağmen boyut kısıtlamalarının ve eski içeriklerin dezavantajını da paylaşmaktadır. Ayrıca, çoğu alfabetik olarak sıralanmıştır, bu da onları çok kelimeyi sunmada zayıf kılar (Balkan 1992: 409).

3.2. Bilgi İşlemci Olarak Çevirmen

Çeviri işleminin stratejik bir modeli, iletişime dayalı mesajın oluşturulma süreçlerini kaynak metin aracılığıyla birleştirmelidir: üstün bilgi veya “tabandan yukarı” işlemler; bu bilgilerin çevirmenin hafızasında saklanan önceki bilgilerle bütünleştirilmesi; halihazırda bilgi veya “yukarıdan aşağı” işlemler; ve yukarıda belirtilen iki sürecin çevirinin amaçları ve bağlamları ile etkileşimi.

Çeviri süreçlerindeki bir nevi eylem planı olarak adlandırabileceğimiz stratejiler, belge içeriğinin anlaşılmasına, yorumlanmasına ve üretilmesine yarar sağlayan bir dizi faaliyet veya zihinsel operasyonu (seçim, organizasyon, işleme ve üretim) beraberinde getirmektedir. Çevirmenin bilginin işlenmesindeki aktif rolünün ütopyik bir dizi kurala dayanmadığını, çeviri süreçlerini kolaylaştıran ve geliştiren stratejilere, işlemlere veya zihinsel faaliyetlere bağlı olduğunu unutmamalıyız. Bu etkenler, çevirmenin ilk bilgileri işlemesine, düzenlemesine, saklamasına ve almasına izin vermeli ve daha sonra aynı süreçleri önceden belirlenmiş hedeflere göre planlamasına, düzenlemesine ve değerlendirmesine yardımcı olmalıdır. Bir strateji, bilginin elde edilmesini, depolanmasını ve/veya kullanılmasını destekleyen bir dizi edinç, adım veya süreç olarak görülebilmektedir. Stratejilerin doğaları gereği deneyime dayalı ve esnek olmalarının yanı sıra, onların benimsenmesi, yalnızca çevirmenin hedeflerindeki değişikliklerden değil, aynı zamanda çeviri işinin yapısal özelliklerinden de etkilenen bir karar anlamına gelmektedir. Ayrıca bazen “yöntemsel bilgi” olarak adlandırılan hususa da bağlı olabilirler; yani büyük ölçüde çevirmenin bireysel niteliklerine ve ilgi alanlarına bağlı olan eylem odaklı becerileri işaret etmektedirler.

İnsan iletişimi, temel olarak, söylemin ötesinde yer almaktadır. İlettiğimiz veya bize iletilen bilgilerin büyük kısmı açık değil örtülüdür. Bu nedenle, Schank'ın açıkladığı gibi, “çıkarım, kavrama sürecinin çekirdeğidir, [...] ki bu durum ise insan iletişiminin merkezini oluşturmanın yanı sıra bilgi girdilerini birbiriyle ilişkili bir bütün hâline getirmektedir. Çoğu zaman, çıkarımların kendisi mesajın özüdür” (Schank 1979: 187). Aslında metin içerikleri ile çevirmenin önceki bilgileri arasında bağlantı kuran süreçler farklı türdeki çıkarımlardır. Okumanın ilk aşamasında bile çevirmenin belleğinin, eldeki metnin ötesine geçen sonuçlara varmak üzere planlarını harekete geçirdiği varsayılmaktadır (Ballstaedt, Mandl 1984: 331).

Profesyonel çevirmenin kalıcı bir çıkarıma dayalı strateji olarak ve bu strateji aracılığıyla hizmet etme yükümlülüğü doğrultusunda, çevrilecek belgelerin konu alanı hakkında özel bir bilgiye ek olarak geniş bir genel bilgi tabanı da çok önemlidir. Bu eğitim, söylemin doğru yorumlanması için hayati önem taşıyan konulardaki “boşlukları” doldurmasına yardımcı olacaktır. Van Dijk & Kintsch (1983: 51),

çıkarımların, ayrı bir analiz düzeyi ile ilgili olarak birbirine bağlı mekanizmalar olduğunu öne sürer: metne bağlı değil, duruma bağlı. Anlamsal olarak yakından ilgili önermeler, çıkarıma dayalı yorumlarla açıkça ayırt edilebildiğinden dolayı belirsizliğin ortadan kaldırılmasına da yardımcı olurlar. Benzer şekilde, çıkarımlar; maddi koşullar, çevre veya söylemin zaman/mekân unsurları olmadığında dilsel bağlamı kurabilir.

3.3. Belgelerin Üreticisi Olarak Çevirmen

Herhangi bir çeviri sürecinin nihai sonucu; a) belgesel bilgiyi yeniden detaylandırma sürecinde çevirmenin taktik, retorik ve işlevsel edincini, b) çevirmenin -bir dereceye kadar- metin üzerinde sıralı ve mantığa uygun düzenleme kapasitesini c) içeriğin son sözünün etkileyciliğini yansıtan yazılı bir metindir. Genel olarak, yazma faaliyeti bir dizi değişken ve etkileşimli öğeler içermektedir. Bu öğeler, önceki bilgileri, dilsel ve kuruluşa ait kısıtlamaları, konuyla ilgili yeni bilgileri ve iletişime dayalı bağlamla uyumlu söylem biçimlerini toplamaya ve birleştirmeye olanak tanımaktadır.

Erek metin yazma biçimi (Endres-Niggemeyer 1989: 104) burada odaklandığımız bilişsel modelden türetilmiştir (Flower, Hayes 1981: 366). Ana bileşen, çeviri sürecinin yürütüldüğü işlevsel bağlama göre “iş ortamı”dır. Bu durumu etkileyen çeşitli faktörler vardır: Belirli süreçlerin faaliyete geçmesi, orijinal belgenin (rapor, makale, kitap) türüne bağlı olarak farklı olacaktır; orijinal belgeden içeriğin çıkarılması, amaçlanan çeviri türüne (açık/örtülü, metnin işlevi) veya yönlendirildiği okuyucu kitlesine göre şekillendirilecektir. Ayrıca çalışma koşulları da dikkate alınmalıdır: Erek metni hayata geçirmeye yardımcı araçlar veya bu amaca yönelik diğer yollar, iş sırasında mola süreleri ve o ana kadar üretilen metnin toplamı.

4. Çeviri Kalitesinin Yargıcı Olarak Kullanıcı

Kalite Yönetimi açısından işletmenin tüm yönlerine bakılmalıdır: işletmenin, çevirmenin, uygulanan süreçlerin, çevirinin kendisinin ve hatta okuyucunun kalitesi. Bu maddelerin tümü, Kalitenin belirli temel özelliklerini karşılamalıdır. ISO 9000’de açıklandığı üzere bunlar çeviri ürününün kalitesini etkileyebilecek unsurlardır. Şirket, kuruluş veya çeviri hizmeti, genel ve teknolojik kaynak düzeyleri göz önünde bulundurularak kendi planlama ve yönetim modelleri ile yöntemlerini de oluşturmalıdır.

Çeviride İşlevselciliğin Nitelik paradigması ile birleştirilmesi açısından bakıldığında okuyucu (kullanıcı, erek metnin alıcısı) işletmenin ve çevirmenin kararlarını değiştirmede asıl faktördür. Çeviri kalitesinin okuyucularının ulaştığı memnuniyet derecesine doğrudan bağlı bir algı olduğu inkâr edilemez. Belirli bir çevirinin kullanıcı profiline, beklentilerine ve gereksinimlerine ilişkin önceki bir çalışma, bir çevirinin belirli amaçlarının üzerine kurulması gereken zemin niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla, bir bütün olarak çeviri stratejisine dayanak teşkil etmektedir.

Çeviride işlevselci akıma öncülük eden iletişime dayalı kabul edilebilirliğin genel ilkesi gereğince nitel değerlendirme için parametrelere ulaşmada bize bir çıkış noktası sağlayacak çeviri süreçlerinin türev ürünü (erek metin) için bir dizi özellik ortaya konulacaktır. Çok kriterli analizin bir ürünün değerlendirilmesindeki etkinliği diğer sektörlerde de iyice anlaşılmıştır.

4.1. Çeviride Bilişsel Temsil

Kaliteli bir çeviri, kaynak metinle belirli bir düzeyde bilişsel bağlantı ortaya koymalıdır, ancak bu durum, kaynak ve erek bağlamlar arasındaki mesafe ışığında önceden belirlenen çeviri türüne bağlıdır. Kültürlerarası mesafe ne kadar azsa, bağlantı o kadar çok olur. Bilimsel belgelerde olduğu gibi iki kültür birbiriyle uyumlu olduğunda maksimum bağlantı oluşmaktadır. Kültürlerarası ayrıma bağlı olarak ise aşağıda açıklanan göstergeler aracılığıyla değerlendirilmek üzere bazı optimal bağlantı seviyeleri oluşturulabilmektedir.

Doğruluk veya kesinlik. Bu bize, çevirmenin metnin genelini ele almadaki başarısı hakkında yaklaşık bir fikir verir ve kaynak metne uyumunu kontrol etmemizi sağlar. Ayrıca metin dışı bilgilerin dâhil edilip edilmediğini veya çıkarılıp çıkarılmadığını kontrol etmemize de olanak tanımaktadır. Elbette kesinlik, metnin kendi özelliklerinden ve çevirmenin ulaştığı kavrama düzeyinden etkilenecektir. Doğrulukla ilgili hususlar şunlardır: Teknik terimlerin doğru seçimi, kazara çıkarmaların olmaması ve belirsizliklerin yorumlanmasına, tekrarlanan paragraflara, yazarın kendine özgü ifadelerine ve hatalara karşı gösterilen özen. Kesinlik ise şu şekilde örneklenebilir: anlam değişimi, çıkarma, ekleme, sapma ve minimal değişiklik. Bu noktaların maksimum kullanıcı memnuniyetinin göstergesi olarak metin üzerindeki etkileri, önem açısından farklılık gösterebilir. Pragmatik hatalar, çeviri işinin pragmatik yönergelerini ihlal ettikleri için hiyerarşide en önemli yerde bulunmaktadır ve hataları önemli ölçüde kültürel veya dilbilimsel hatalar takip etmektedir.

Kalitenin önemli bir ölçümü, nihai ürünün açıklığı ve okunabilirliği olmalıdır. Bir metnin okunabilirliği, onu anlaşılır kılan faktörlerin birleşimi ile belirlenmekte ve belirli göstergelere dayalı testler kullanılarak değerlendirilebilmektedir. Artık piyasada bulunan çeşitli bilgisayar programları, metinlere son bir puan vererek okunabilirliği değerlendirmektedir. Her hâlükârda, yüksek oranda edilgen yapılar, sık kullanılan edatlar, paragraf başına çok fazla cümle, cümle başına çok fazla kelime ve kelime başına çok fazla hece, hepsi okumayı zorlaştırmaktadır.

Her çevirinin özgün bir metin olduğu veya olması gerektiği akılda tutularak söz konusu çevirilerin genel olarak metinbirimlerin iki temel ön koşulunu yerine getirmesi gerekir: bağlaşıklık ve bağdaşıklık. Bağlaşıklık, yüzeysel bağlantıyı, sözcüksel-dilbilgisel bir birliği ifade eder ve tüm cümlelerin sözdizimsel olarak düzenli olmasını gerektirir. Çevirilerin bağlaşıklık düzeyini ölçmenin temel bir yolu, belirli bir erek metinde yüzeysel olarak birbirine bağlanan cümlelerin sayısı ile karşılık gelen kaynak metnin toplam cümle sayısı arasındaki ilişkiyi kurmak olacaktır. Bununla birlikte, bağdaşıklık ise her

bir metin dizisinin aynı konuda anlaşılır olacağı metnin derin yapısında bulunmaktadır. Bağdaşıklığı değerlendirmenin basit bir yolu, metnin konuyla ilgili olduğu düşünülen cümle sayısını toplam cümle sayısı ile karşılaştırmak olabilmektedir.

4.2. Çevirinin İşlevsel Yeterliliği

Her şeyden önce, bir çevirinin Kalitesi önceden belirlenmiş hedeflere bağlılık düzeyi ile ölçülmelidir.

İşlevselciliğe göre, erek metnin türü, çevirinin amacı hâline gelmesiyle tanımlanır ve hedeflerin net bir tanımı, yani erek metnin işlevselliği, değerlendiricilerin, hedeflere ulaşma derecesini doğrulamasına olanak tanımaktadır.

Tutarlılık, aslında aynı bilgiyi işlerken farklı bireylerin tepkilerinin benzerliğinin bir ölçüsüdür. Bir erek metnin tutarlılığı, aynı kaynak belgeyi iki farklı çeviri işlemi ile aktarmak için kullanılan özdeş cümlelerin sayısı ile bu iki işlemin tamamında kullanılan farklı cümlelerin sayısı arasındaki oran olarak tanımlanabilmektedir. Şimdi ise kişisel tutarlılık ile takım tutarlılığı arasında ayırım yapılacaktır. Bu göstergede yer alan faktörler arasında metin kalitesi, çeviri stratejilerinin varlığı, metnin doğru anlaşılması ve çevirmenler tarafından kullanıcıların kendi ihtiyaçlarının (karşılıklı anlaşmaya dayalı) farkında olmaları yer almaktadır.

5. Sonuçlar

Çevirmen, çeviri faaliyetlerinin çekirdeğidir. Çevirmenin bu tür faaliyetlere işlevsel bağlamdaki verdiği önem göz önüne alındığında faaliyetine katkı sağlayan belgesel araçlara şu şekilde özen gösterilmelidir: ilk olarak, daha fazla ve daha iyi belgesel araçları sağlayarak (orijinal belgeler, referanslar, terim sözlükleri, ansiklopedi, sözlükler), ve ikinci olarak yalnızca bir bilgi işlemcisi olarak değil, aynı zamanda ve her şeyden önce, pratik olarak sınırsız belge deryasının bir parçası veya kullanıcısı olarak belge oluşturma düzeyini geliştirerek.

Yeni teknolojilerin tanıtılması (bilgisayarlar ve telekomünikasyon, bu ikisinin birleştiği çok önemli bir alan), profesyonel çevirmenin senaryosunu değiştirmiştir (Theologitis 1998: 342). Çevirmen bu yenilikleri profesyonel üretkenliğini ve ergonomisini geliştirmek için kullanabilmektedir. Çeviri ortamında bilgisayarlı dokümantasyonun varlığı maddi anlamda son derece yarar sağlamaktadır: Kişisel bilgisayarlar, otomatik çeviri teknikleri ile araçları ve çok dilli belgelere erişim en iyi bilinen katkılardır.

Kalite Sisteminin araçlarından, sürecinden ve sonuçlarından söz ettikten sonra samimi bir öz değerlendirme ve aşağıdaki fikirleri canlı tutacak titiz bir planlama sürecinden başlayarak söz konusu sistemin Çeviri Hizmetine dâhil edilmesinden devam edilebilir.

- Metin tipolojileriyle doğrudan ilişkili olan metin işlevi, çeviri hedeflerinin temel bileşenidir.

- Bu hedefler, çeviri süreçlerinin belirlenmesinde önem arz etmektedir.
- Sürecin anahtarı ise çevirmendir.
- Kalite felsefesi, işlevselciliğe uygun olarak, çeviri hizmetiyle ilgili tüm faaliyetlerde kullanıcı odaklı bir yaklaşımın uygulanmasını gerektirir.

Çeviri süreçlerinin, ürünlerinin ve hizmetlerinin kalitesini ölçmek için kriterlerin oluşturulmasındaki zorluklar karşısında işlevsel akım, güvenilir ve istikrarlı göstergelere giden yolu kolaylaştırmaktadır. L'analyse multi-critères est fondée sur le principe qu'il n'existe aucune solution unique, représentant un excellent moyen d'évaluer les différentes solutions à un problème en fonction d'un ensemble de critères pondérés, car il oblige l'analyste à se poser des questions sur les critères eux-mêmes et à leur accorder une valeur relative. (Larose 1994: 367). [Çok kriterli analiz, bir problemin farklı çözümlerini bir dizi ağırlıklı kritere göre değerlendirmenin mükemmel bir yolunu temsil eden tek biz çözümün olmaması ilkesine dayanır. Çünkü analisti, kriterlerin kendileri hakkında sorular sormaya ve onlara göre(ce)li bir değer vermeye zorlar.]

Son olarak, Kalitenin bir yönlendirme, liderlik, çalışan katılımı ve uygun eğitim meselesi olduğunun üzerinde durulmaktadır. Her hâlükârda, kalite geliştirme, her seferinde bir adım atılması gereken, zamanla sonuç veren ve hiç bitmeyen bir süreçtir.

Referanslar

- Austin, N., Peters, T. (1986): *Pasión por la excelencia*. Méjico, Lasser Press, 1986.
- Balkan, L. (1992): *Translation Tools*. META, 37, 3, pp.408-420.
- Ballstaedt, S., H. Mandl (1984): *Elaborations: assessment and analysis*. In: Mandl, H., N. Stein, T. Trabasso (eds.), *Learning and comprehension of text*. London, Lawrence Erlbaum Associates.
- Bouthillier, F. (1993): *Services d'information et evaluation du rendement du personnel*. Argus, 22, 2, pp. 31-34.
- Brophy, P. (1995): *Quality Management in Libraries*. Proceedings of the 1st Northumbria International Conference. Performance measurement in Libraries and Information Services. Newcastle: University of Northumbria, pp. 77-81.
- Endres-Niggemeyer, B. (1989): *Content analysis: a special case of text comprehension*. In Proceedings: Information, Knowledge, Evolution. 44 FID Congress. Amsterdam, Elsevier.
- Flower, L., J.R. Hayes (1981): *A cognitive process theory of writing*. College Composition and Communication, 32, 365-387.

- Hjorland, B. (1992): The concept of “subject” in information science. *Journal of Documentation*, 48, 2, pp. 172-200. quality factors in documentary translation
- International Standard Organization (1977): Norm ISO 2384. Documentation. Presentation of Translation. Geneve, ISO.
- Krippendorff, K. (1990): Metodología de análisis de contenido. Teoría y practica. Barcelona: Paidós.
- Larose, R. (1994): Qualité et efficacité en traduction: réponse à F.W. Sixel. *META*, 39, 2, pp. 362- 373.
- Maillot, J. P. (1997): La traducción científica y técnica. Madrid, Gredos.
- Nord, C. (1996): El error en la traducción: categorías y evaluación. En: Hurtado, A. (ed.) *La enseñanza de la traducción*. Castellón, Universidad Jaume I.
- Ortega Y Gasset, J. (1958): Miseria y esplendor de la traducción. *Obras Completas*. Madrid, Revista de Occidente, 4ª edición, tomo V.
- Pinto, M. (1994): Interdisciplinary approaches to the concept and practice of written text documentary content analysis (WTDC). *Journal of Documentation*, 50, 2, pp. 111-133. Award FID/MIP (Modern Information Professional) as the best article of the year.
- Rowley, J. (1996): Implementing TQM for library services: the issues. *ASLIB Proceedings*, 48, 1, pp. 17-21.
- Schaffner, C. (1998): From “Good” to “Functionally appropriate”: In: Schaffner, C. (ed), *Translation and Quality*. Clevedon, UK, Multilingual Matters, 1998.
- Schank, R.C. (1979): El papel de la memoria en el procesamiento del lenguaje, In COFER, Ch, (dir.) *Estructura de la memoria humana*. Barcelona, Omega.
- Theologitis, D. (1998): The Impact of New Technology on the Translator. *Terminologie et Traduction*, 1, pp. 342-351.
- Van Dijk, T.A., W. Kintsch, (1983): *Strategies of discourse comprehension*. New York, Academic Press.
- Williams, I.A.(1996): A translator’s reference needs: dictionaries or parallel texts? *Target*, 8, 2, pp. 275-299.